

Tarihi Süreç İçerisinde İstanbul-Roma Kiliseleri Arasındaki Çekişmeler Ve 1054 Krizi

Arş.Gör. Arzu Taşcan

Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Manisa

ÖZET

İnsanlık tarihinde kurulan imparatorluklar arasında Roma-Bizans İmparatorluğu çok önemli bir yer işgal etmektedir. Bizans döneminde Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesinden sonra devletin siyasal, kültürel ve sosyal yapısı dinî bir vecheye bürünmüştür. Bu nedenle Bizans ile Papalığın münasebetleri kaçınılmaz bir hal almıştır.

Bu çalışmada Bizans ile Papalık arasındaki ilişkiler (IV-XI. yüzyıl) konu edilmiştir. 1054'te meydana gelen Kiliselerin Ayrılığı meselesi sebepleri ve sonuçlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Papalık, Bizans, Patrikhane, Roma, 1054

The Controversy And The Crises Of 1054 Between The Churches Of Istanbul And Rome In The Course Of History

ABSTRACT

Among the empires that have ever been established, Roman Byzantium Empire occupies an important place in history of humanity. In the Byzantium period after Christianity had been accepted the cultural structure of the state turned into a religious feature. Therefore, the relations between Byzantium and Vatican were inevitable.

In the study, the relations between Byzantium and Vatican (IV-XI.centuries) were investigated. The separation of the churches issue, which occurred 1054, has been discussed along with its causes and effects.

Key Words: Vatican, Byzantium, Patriarchate, Rome, 1054.

I. Giriş

Hristiyanlık II. yüzyılın başlarından itibaren Roma yönetiminin dikkatini çekmeye başlamıştı. Önceleri Yahudiliğin bir mezhebi gibi algılanmış ve bu nedenle önemsenmemişti. Ancak bu yeni dinin evrensel mesajları; dünyevî yönetim ve cemiyet hususundaki prensipleri, önceleri yerel yöneticilerin sonra da merkezî idarenin bazı önlemler almasına sebep olmuştur. Böylece Devletle Kilise arasında başlayan çekişme, III. ve IV. yüzyıllarda kanlı sonuçlar doğurmuş, nihayet Büyük Konstantinus'la Hristiyanlık kendini kabul ettirmeyi başarmıştır.

IV. yüzyıla kadar can derdine düşen Kilise'de önemli bir iç çekişme yaşanmamıştır. Özellikle Hristiyanlık devletin resmî dini olduktan sonra, denilebilir ki Hristiyanlık tarihi, "bir kilise mücadeleleri" tarihidir¹. Bu makalede,

¹ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, **Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik iddiasının Tarihi Seyri (325-1453)**, İzmir 2000, 60 vd.

Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki çekişmelerin tarihi seyri ele alınacak ve esas olarak 1054 krizine dikkat çekilecektir.

II. İstanbul-Roma Kiliseleri Arasındaki Çekişmeler ve 1054 Krizi

Büyük Konstantinos çeşitli ırk, din, dil ve kültürlerden oluşan imparatorluğu yeniden yapılandırmada Hristiyanlıktan faydalanmayı düşünürken, öncelikle kiliseyi güçlendirmiş²; sonra da devletin siyasal organizasyonu ile entegrasyona girmişti³. Bu nedenle 325'te İznik'te topladığı konsilde, Hristiyan alemini üç patrikhane etrafında toplamıştı. Bunlar Roma, Antakya ve İskenderiye kiliseleriydi⁴. Bu dönemde başkent kilisesi, henüz patrikhane değildi, Hereclea Metropolitliğine bağlı, sıradan bir Episkoposluktu⁵. Bu nedenle Bizans'ın başkent kilisesinin Papalıkla herhangi bir ilişkisi söz konusu değildi.

Ne zaman ki Theodosius I. döneminde başkent kilisesinin konumu yeniden düzenlenmeye çalışıldığında, Papalıkla Bizans Kilisesi karşı karşıya gelmiş oldu. İki kilise arasındaki münasebetler 381 yılından başlayarak olumsuz anlamda çatışmalara sahne oldu. İmparator Theodosius I., gerek protokol zarureti açısından⁶ ve gerekse imparatorluk topraklarındaki dinî politikayı belirleme açısından, başkent kilisesinin patriklik statüsüne çıkarılmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmeye başladı. Bu nedenle 381 yılında İstanbul'da bir konsil topladı. Bu konsilde imparatorun bizzat verdiği bir önergeyle, İstanbul Piskoposluğu Patriklik statüsüne kavuşturuldu ve tüm Trakya Bölgesi idarî yönden kendisine bağlandı. Kutsal kilise kanunlarına aykırı bu tasarrufu⁷ Roma Kilisesi hiçbir zaman kabul etmedi⁸.

Roma Kilisesi ile Bizans Kilisesi arasında geçen üstünlük mücadelesinde Doğu kiliseleri⁹ de seslerini duyurmaya başladılar. İskenderiye Patriği Kurilos ile Başkent Patriği Nestorius arasında alevlenen Doğu Hristiyanlığının liderliği meselesi, 431 yılında I. Efes Konsilinde Kurilos ve taraftarlarının zaferiyle sonuçlandı¹⁰. 381 İstanbul Konsilince kabul edilen ve İstanbul Kilisesini patriklik statüsüne yükselten maddeyi kağıt üzerinde mahkum eden Kurilos, Başkent Patriği Nestorius ve taraftarlarını da aforoz eder¹¹.

İskenderiye Patrikliği'nin güçlenmesinden rahatsızlık duyan Roma ve Antakya kiliseleri Kyrilos'a cephe alırlar. İmparator Theodosios II. çatışmalara

² K. Bihlmeyer- H. Tuchle, **I. ve IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık**, (Çev. A. Gürdal), İstanbul 1972, 62.

³ Alexander Alexandrovich Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi I**, (Çev. A. Müfit Mansel), Ankara 1943, 53 vd.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, **Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar) I**, İzmir 1999, 16 vd.

⁵ Mehmet Çelik, **Süryani Kilisesi Tarihi I**, İstanbul 1986, 75 vd.

⁶ Auguste Bailly, **Bizans Tarihi I**, (Çev. H. Şaman), İstanbul Tarihsiz, 23 vd.

⁷ M. Çelik, **Fener Patrikhanesi**, 59 vd.

⁸ Bu tasarruf İznik Konsili'nin VI. maddesine ve dolayısıyla kilise babalarının iradelerine aykırı idi.

⁹ Bunlar İskenderiye ve Antakya kiliseleridir.

¹⁰ M.V. Levtchenko, **Bizans** (Çev. E. Berktaş), İstanbul 1979, 50.

¹¹ George Ostrogosky, **Bizans Devleti Tarihi**, TTK. Basımevi, Ankara 1981, 53-54.

son vermek için 449 yılında II. Efes Konsili'ni toplar. İskenderiye'nin yeni patriği Dioscorus da selefinin politikasını takip ederek, bir kez daha İstanbul Konsili'nin (381) başkent kilisesini patriklik makamına çıkaran kararının geçersizliğini imparatora onaylatır. Başkent Patriği Flavian'ı ve Antakya Patriği Dumnos'u aforoz ederek, Roma'ya karşı "Tüm Doğu Hristiyanlığının Ökümenik Patrikhanesi benim" mesajını verir.¹²

Konsilin aldığı kararlar tüm Hristiyan aleminde bomba etkisi yaptı. Papa Leo I., konsile "Haydutlar Konsili"¹³ adını taktı ve konsilin kararlarını tanımadığını ilân etti. İmparator'a başvurarak bu kararların iptalini istedi; ancak bütün çabalarına rağmen İmparator Theodosius'un ölümüne kadar buna muvaffak olamadı.¹⁴

Papalık ile Bizans Kilisesi arasındaki çekişmenin en hararetli dönemi 451 yılındaki Kadıköy Konsilinde başlamıştır. 450 yılında Marcianus imparator olunca, Roma Kilisesi I. ve II. Efes konsillerinde diğer yandan başkent patriklerinin aforoz edilmelerinden sevinç duyarken, bir yandan da özellikle İskenderiye Kilisesi'nin güçlenmesinden endişe duyuyordu. Bu yüzden Papa Leo I., İmparator Marcianus'a ısrarlı mektuplar yazarak bir ökümenik konsil toplanmasını istiyordu.¹⁵

Marcianus da, 451 yılında Kadıköy'de bir konsil topladı. İmparator konsilde istediği neticeyi elde edebilmek için başkanlık yaptı. Konsil üzerinde tam bir baskı kurdu. II. Efes'in kararlarını iptal ettirdi. İki Efes konsilinde aforoz edilen başkent patriklerinin intikamını almak için, Konsil dinî bir toplantı olmaktan çıkarılarak, âdeta bir mahkeme salonuna dönüştürüldü. İskenderiye Patriği Dioscorus bir mücrim gibi sorgulanarak aforoz edildi ve sürgüne gönderildi.¹⁶ İmparatorun emriyle yeni bir "Amentü" hazırlanarak konsile kabul ettirildi. Bununla, ülkede inanç birliği sağlanması hedefleniyordu. Konsile sunulan 28. madde ile İstanbul Patrikliğine siyasal mülahazalarla Ökümeniklik sıfatı verildi. Roma delegeleri bu maddeyi imzalamadılar. Ancak Doğu kiliselerine mensup piskoposlar ölüm tehdidi altında bu maddeyi imzalamak zorunda kaldılar.¹⁷

Başkent Kilisesi Kadıköy Konsili'nin kararlarına karşı Doğu'da ve Batı'da oluşan tepkilerden kurtulmak için İstanbul'un Apostolik kökenli olduğunu ispat etmeye çalışmış, ama temeli düzmece bir rüyaya dayanan iddiasında başarısız

¹² M. Ebu Zehra, **Hristiyanlık Üzerine Konferanslar** (Çev. A. Nuri), İstanbul 1978, 241 vd.

¹³ Robber Synod

¹⁴ G. Ostrogorsky (1981), 54.

¹⁵ M.Çelik (1999), 33.

¹⁶ W.H. Freen, **The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Sixth Centuries**, Cambridge (Cambridge Univ. Press) 1979, 142.

¹⁷ Adrian Fortescue, **The Orthodox Eastern Church**, 2. Baskı, London (Catholic Truth Society) 1908, 36-37.

olmuştu.¹⁸ Sonunda tarihin en korkunç dinî katliamları gerçekleşti. İmparatorluk bunun faturasını ağır ödeyerek, topraklarının % 75 ini kaybetti.¹⁹

Bizans ile Roma arasındaki bu çekişme Justinanus'un imparator oluşuna kadar (527) herhangi bir çözüme kavuşamadı. Daha doğrusu bu döneme kadar gelen imparatorlar hep Doğu kiliseleriyle uğraştılar.²⁰

Justinianus, tahta çıkar çıkmaz yüzünü Roma'ya çevirdi. Başkent Patrikhanesi'nin Apostolik kökenli olmaması nedeni ile "Ökümeniklik" sıfatı diğer kiliselerce kabul edilmiyordu. Devlet bunu yaklaşık iki yüzyıldır kılıç zoruyla kabul ettirmeye çalışıyordu. Fakat bu politika istenilen neticeyi vermediği gibi, ülkenin bütünlüğünü ve siyasal istikrarını da bozuyordu. Bu yüzden Justinianus Bizans'ın dinî politikasını Roma'ya endeksledi. Ancak bu da istenilen neticeyi vermedi. Doğu Hristiyanlığı gittikçe devletten kopuyordu²¹.

Justinianus döneminden sonra Papalıkla ilişkiler bir nevi donduruldu. VII. ve VIII. yüzyıllarda ise devlet bir yandan güneyden gelen İslam ordularıyla uğraşırken²² Kilise de kendi iç meseleleriyle çalkalanıyordu. Özellikle bu yüzyıllarda İkonoklast hareket²³, Kilise içerisinde çok ciddi çalkantılara sebep oldu. Bu durum IX. yüzyılın ortalarına kadar sürdü.

İkonoklast hareketin sona ermesinden sonra, bu yüzyılın sonlarına kadar Bizans ve Roma'yı, Bulgaristan üzerindeki nüfuz mücadelelerinde görüyoruz. Özellikle başkent patriği Photios, bu mücadelenin en etkili ismi oldu²⁴. Bulgaristan üzerindeki mücadeleyi Bizans'ın kazanmasında hiç şüphesiz Patrik Photios'un büyük etkisi oldu. Photios'un bölgede başlattığı misyonerlik faaliyetleri ile Slav dünyası, Doğu Hristiyanlığına kazandırılmaya başlanmıştır²⁵. Bizans, Bulgaristan üzerindeki nüfuz mücadelesinin ardından X. yüzyıl başlarına kadar Roma ile herhangi bir önemli problem yaşamadı. Tâ ki, sıradan ve özel bir hadise, imparatorla patriği karşı karşıya getirene kadar...Bizans İmparatoru Leon IV.'nin dördüncü evliliğini Papa Sergius III.'e onaylatması, Bizans Kilisesinde bir karışıklığa yol açmıştır. Ayrıca İmparatorun hareketi kendi patriğini çiğnemesi ve Roma'nın üstünlüğünü kabul ettiği manasına geliyordu. Başkent Patriği Mystikos Nicolaos, İstanbul'da topladığı bir konsilde dördüncü evliliğin Kilise tarafından men edildiğinden dolayı geçersiz sayıldığını beyan ederek, bunu Roma'ya da

¹⁸ M. Çelik (2000), 68 vd.

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, "Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Giriştiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar)", **II. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, ayrı basım, Antakya 1994.

²⁰ Geniş bilgi için bkz. Fortescue (1908), 37 vd ; Christopher Davesen, **Batı'nın Oluşumu**, (Çev. Dinç Tayanç) İstanbul 1976, 155.

²¹ M. Çelik (1999), 62.

²² Bu konuda bkz. Şahin Uçar, **Anadolu'da İslam- Bizans Mücadelesi**, İstanbul Tarihşiz, s. 105 vd.

²³ Erdem Yücel, "Bizans Tarihinde İkonoklazm Akımı", **Hayat Tarih Mecmuası, Nisan 1970, sayı 3**; Philip Schwen Furth, "Bizans İkonografyasında İsa" (Çev. Semavi Eyice), **İÜEF Tarih Dergisi II/5-6**, İstanbul, 1983, 5-6.

²⁴ M.Çelik (1999), 132-133.

²⁵ Bkz. Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ankara 1996, 24-25.

onaylattı. Patrik Nicolaos'un din ve devletteki etkisi ölümüne kadar devam etti. Bizans Kilisesinin sahip olduğu itibar patriğin ölümünden sonra silinip gitti²⁶.

X.yüzyılın sonlarına doğru, Devletle kendi patrikhanesi arasında yeni bir kriz başgösterdi. Bu, İmparator Nikephoros Phokas'ın, dinî kurumların mülklerini sınırlayan yasalar çıkarması, bu krizin açığa çıkmasına sebep oldu. Kanun nedeniyle ortaya çıktı. Ancak bu kanun, dindar kesimin sert muhalefeti karşısında geçerliliğini uzun süre koruyamadı²⁷.

X. yüzyılın önemli bir olayı da Rusya'nın Hristiyanlaştırılarak Bizans Devleti ve Kilisesinin nüfuz sahasının genişletilmesidir²⁸. XI. yüzyılda özellikle Konstantinos IX. döneminde, Bizans dış siyasetinin esas faktörleri değişikliğe uğradı. Doğu'da Arapların yerini Selçuklu Türkleri, Batı'da Normanlar, Kuzey'de de Bulgar ve Rusların yerini istep kavimleri olan Peçenek, Uz ve Kumanlar aldılar. Bu Türk kavimlerinin ilerlemesiyle Rus Devletinin ağırlık merkezi Kuzeydoğuya kaymış, Rusya XI. yüzyılın ortalarından itibaren uzun bir süre Bizans'ın doğrudan politikası olmaktan uzaklaşmıştı. 1048'de Tuna Peçenekler tarafından geçildi. Peçenekler, Bizans topraklarına akınlar yapıyor; Bizans'ın bu göçebe kütlelere gücü yetmiyordu. Sonunda Bizans, Peçenek reislerine hediyeler ve araziler vererek, barış tesis edebilmiştir²⁹.

Konstantinos IX., bu dış sorunlarla uğraşırken saltanatının son yıllarına doğru Başkent Patrikhanesi ile Papalık arasında yeniden bir çekişme başladı. Asırlardan beri iki kilise arasındaki bu çekişme, bazen sert bazen örtülü biçimde yumuşak bir şekilde zaten vardı. Ancak bu çekişmeler, bölünmeye ve hatta düşmanlığa varacak derecede bir neticeye varmıyordu. 1054 yılında ortaya çıkan bu kriz ise oldukça sertti ve bölünmenin başlangıç işaretlerini veriyordu. Şöyle ki: Daha önce değindiğimiz 451 Kadıköy Konsili ve sonrasındaki olayların faturasını Bizans Devleti ağır ödemiş, topraklarının % 75'ini kaybetmişti. Bundan sonra Devlet, Doğudan gelen İslam tehlikesine karşı kendisini korumak için Papalığın yardımının şart olduğunu görüyordu. Bu nedenle kendi Başkent Patrikhanesini, temeli olmayan Ökümeniklik iddiasından vazgeçirerek, manevî yönden Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü kabul etmeye zorluyordu. Patrikhane de buna yanaşmıyordu. İmparatorlar ise, Devlet'in bekâsı için bunun kaçınılmaz olduğunu görüyorlardı. 1054'te iki kilise arasında patlak veren bu kriz, ipleri öylesine gerdi ki, buna, iki kilisenin birleşme ümitlerinin tükenişi denilebilir. Bizans imparatorları, devletin imparatorluk vasfını koruyabilmek, İtalya üzerindeki siyasal hukuklarını ayakta tutabilmek için, Roma Kilisesi'nin "Ökümeniklik" statüsünü yüzyıllardan beri destekliyorlardı. Bu nedenle kendi kiliselerini millî bir statüye oturtmaya çalışıyorlardı³⁰.

²⁶ Geniş bilgi için bkz. G. Ostrogorsky (1981), 242 vd. ; A. Bailly (Tarihsiz), C. II, 421 vd. ; A. Vasiliev (1943), 421 vd.

²⁷ G.Ostrogorsky (1981), 259 vd. ; Vasiliev (1943), 425 vd..

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Vasiliev (1943), 423 vd. ; Ostrogorsky (1981), 267-68 ; Levchenko (1979), 234 ; G. L. Seilder, **Bizans Siyasal Düşüncesi**, (çev. Mete Tuncay), Ankara Tarihsiz, 67-68.

²⁹ G.Ostrogorsky (1981), 309 ; A. Bailly (Tarihsiz), C. II, 263.

³⁰ M. Çelik (2000), 102-103.

Ayrılık, önceki yüzyıllarda Roma ile İstanbul kiliseleri arasında vuku bulan olaylardan sonra beklenen bir şeydi. Doğu ve Batıda beklenen gelişme yolları, öylesine birbirinden ayrı, öylesine birbirine yabancılaşmış ve hayatın çeşitli sahalarında biriken tezatlar öylesine büyük ve derindi ki, iki taraf arasındaki fikrî ve dinî birlik umudu uzun müddet ayakta tutulamazdı. Kilisenin birlik halinde evrenselliğini koruyabilmek için Hristiyan dünyasında hiçbir ön şart yoktu. Ayrılığın kesin suçlusu Bizans değildi. Bizans'ta kiliselerin birlik halinde bulunmasını imparatorluk kuvvetle destekliyordu. Bizans imparatorları devletin evrenselliğini kurtarmak, İtalya üzerindeki hukuku ayakta tutabilmek için, kendi kiliselerine karşı Roma Kilisesinin evrenselliğini destekliyorlardı. Ancak, Roma Kilisesinin uzlaşmaz tutumu, Bizans'ın cihanşümul devlet düşüncesinin temelini sarsmıştı. Buna karşılık Slav dünyasının İstanbul Kilisesi tarafından Hristiyanlığa kazandırılmış olması da Roma Kilisesinin evrensellik iddiasını Doğuda dayanaksız bırakmıştı. Daha sonra da Bizans'ta Roma aleyhtarı cereyan kuvvetlenmişti.

Başkent Kilisesi, Slav dünyasının desteği ile Roma'nın üstünlüğüne artık boyun eğmek istemiyordu. Makedonya Hanedanı Roma'ya karşı dostluk siyasetinden daha XI. yüzyılın başında vazgeçmişti. Patrik Sergius (999-1019) zamanında Papanın adına itibar edilmiyordu. Zaafla düşen Papa, 1024 yılında bazı tavizler vermek zorunda kalmıştı. Bu tavizler iki taraf arasında barış içinde bir sınır tespitini öngörüyordu. İstanbul Kilisesi "kendi bölgesinde Ökümenik" olarak tanınacaktı. Ancak bu anlaşmayı "Cluny" reform hareketlerinin neş'et ettiği yeni ruh parçalamıştır³¹.

Bizans ile Roma arasında çekişmeyi ayrılmaya dönüştüren olaylardan biri de, XI. asrın ortasında Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas'a rağmen Papa, kuzey İtalya'da Bizans ruhbanîyetinin sahası olan Apulya ve Kalobriya kiliselerine nüfuz etme faaliyetlerini hızlandırmasıdır³². XI. asrın ortasında, papalık makamında ruhanî gayelerden uzakta siyasî emeller peşinde koşan Leon IX. bulunuyordu. Batı kilisesinde büyük bir rağbet bulan "Cluny" hareketi doğrudan doğruya Papanın himayesi ile gelişti. Bu hareketin gayesi Kiliseyi ıslah etmek, ahlâk sevgisini yükseltmek, gevşeyen disiplini yeniden kurmak, kilise hayatını istilâ eden sivil örf ve âdetleri (haram kazanç, papazların evlenmesi) ortadan kaldırmaktı. Cluny hareketinin ateşli taraftarları ülkenin her tarafında ruhanî hayatı, doğrudan doğruya Papanın emri altında düzenlemeye çalışıyorlardı. Bu hareket, Kuzey İtalya'da dikkate değer sonuçlar almaya başlayınca, bu durum, Doğu Kilisesinde hoşnutsuzluğa yol açtı³³. Bu durum Patrik Mikhail Kerullorios ile Papa arasındaki yazışmalarla çözülmek istenmiştir. Teati olunan mesajlarda Roma piskoposlarının eline yalnız ruhanî değil, cismanî bir otorite de bahşedildiği farz olunan Konstantin'in Teberriüne de temas ediliyordu³⁴. Süregelen

³¹ G. Ostrogorsky (1981), 310-311.

³² A. Vasiliev (1943), 428.

³³ A. Vasiliev (1943), 428-429.

³⁴ A. Vasiliev (1943), 429.

tartışmalar, dogmatik ve liturjik³⁵ konularına da sirayet edince, ayrılma için gerekli ortam hazırlanmış oluyordu. Her şeyden önce, bu ayrılmanın tahakkuku için, her türlü tavize rağmen çözüme aleyhtar bir Papalık karşısında, aynı derecede kuvvetli, bağımsız, üstünlüğünün bilinci ile dopdolu bir patrikliğin ve bunun yanında olayların cereyanına engel olamayacak derecede zayıf bir imparatorun bulunması gerekliydi. Bu şartların bir araya geldiği XI. yüzyılın ortasında, Papalıkta, Cluny reform hareketinin temsilcisi olan Papa Leo IX, İstanbul Patrikliğinde Mikail Kerullarios, Bizans tahtında ise Konstantin IX. Monomakhos bulunmaktaydı.

Mikail Kerullarios, Mikhail IV.'e karşı girişilen suikastta yer almış ve bu nedenle uzun yıllar sürgün hayatı yaşamıştır (1043). Kerullarios, makamının erişilmez yüksekliğinin bilinci ile Roma'daki rakibinden hiç de geri değildi. Bu bilinç onun şahsında, hedefine erişmek için hiçbir engeli aşmaktan çekinmeyen bir iktidar hırsı ile birleşmişti. Papanın yardımcısı ise, Roma'daki barışa karşı, Bizans aleyhtarı cereyanın başında bulunan Kardinal Umberto idi. Mikail Kerullarios ile Umberto, her ikisi de cüretkâr ve engel tanımadan doğrudan doğruya hedeflerinin üzerine atılan ve dünyayı bir ya o, ya ben alternatifi karşısına sürüklemeye hazır iki şahsiyet idiler³⁶.

Bir yandan Umberto ve Kerullarios'un çatışmaları, bir yandan iki kilise merkezi arasında sıkıntı yaratan Cluny çalışmaları, bir yandan da bu çekişmenin dogmatik ve liturjik sorunlar doğurması artık her türlü anlaşmanın imkansız hale geldiği bir noktaya ulaşmış oluyordu³⁷. Bütün bu çekişmelerin kökeninde ise tâ Photios³⁸ zamanında fikirleri birbirinden ayıran eski sorunlardan kaynaklanıyordu³⁹.

Başlıca ve en çok tartışmayı hareketlendiren konuların başında, Kutsal Ruh'un ikili zuhuru hakkında batı öğretisi, Roma'nın Sabbat Orucu ve papazların evlenme yasağı, Bizans Kilisesinde Komünyon'da mayalı, Roma Kilisesinde mayasız ekmek kullanılması vb. geliyordu. Kerullarios taktik düşüncelerle, çok daha önemli, fakat aynı zamanda karmaşık, dogmatik fikir ayrılıklarını değil, herkesin anlayabileceği liturjik farkları öne sürüyordu. Bizans Patriğinin arkasında Doğunun ve İslav ülkelerinin Ortodoks kiliseleri durmakta idiler. Antakya Patriği, Kerullarios tarafından ikna edilmişti. Okhridanın Grek Başpiskoposu Leon ise, Roma'ya karşı mücadelede sesini en çok yükseltenlerden

³⁵ Ayine ait, dinî

³⁶ G. Ostrogorsky (1981), 311.

³⁷ G. Ostrogorsky (1981), 311 vd. ; A. Vasiliev (1943), 428 vd.

³⁸ M. Çelik, (1999), 134 vd.

³⁹ Photios, tarihte en çok Papalık ve Roma kiliseleriyle yaptığı mücadelelerden ötürü hatırlanmaktadır. Bizans ve Latin kiliseleri arasındaki ayrılığın son olarak büyümeye başlaması iki yüz yıl kadar sonra olmayacaktır. İki dönem patrikliği sırasında sorunları ortaya koyan ve kesin sonucu belirleyici darbeleri indiren Photios'tur. O, genel olarak Roma'nın üstünlük iddiasına karşı Konstantinopolis'in bağımsızlığını savunmaya çalışmıştır. Söz konusu olan sorun buydu. Photios, özellikle Kutsal Ruh'un oluşumu konusundaki Yunan Kilisesinin baş öğretisini savunmaya gayret etmiştir. İki kilise arasında biçimsel olarak ve açıkça bu konu tartışılıyordu. Ernest Barker, **Bizans (Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü)**, (çev. Mete Tuncay), Ankara 1982, 143.

birisi idi⁴⁰. Taraftarlar arasında süren bu mücadele neticesinde İstanbul'daki tüm Latin Kiliseleri kapatıldı. Konstantinos IX. bir yandan siyasî baskılarla uğraşırken, bir yandan da bu dinî çalkantılara bir son vermek istiyordu⁴¹.

Patriğini Roma ile dostluk uğruna fedâ etmeye hazır görünen İmparator'dan cesaret alan Papa, Kardinal Umberto başkanlığında bir elçilik heyetini İstanbul'a gönderdi. Papalık elçileri Patriğe karşı mağrur ve küstah muamelelerde bulununca, Patrik görüşmeleri kesti⁴². İki taraf arasındaki çekişme düşmanlığa dönüştü. Papanın temsilcileri İstanbul Patriğini aforoz eden bir Papalık fermanı hazırlayarak Ayasofya'nın mihrabına bırakıp İstanbul'u terk ettiler (16 Temmuz 1054). Bunun üzerine Kerullarios derhal İstanbul'da kendi taraftarlarının katıldığı bir konsil topladı. Bu toplantıda Papalık fermanı törenle yakıldı⁴³. Roma elçileri ise "Tanrı'nın himayesinde bulunan bu şehre bir bora, bir fırtına, bir kıtlık veyahut daha doğrusunu söylemek gerekirse, vahşi yaban domuzları gibi hakikati tahrif etmek için", geldikleri vurgulanarak, tümü aforoz edildi⁴⁴.

1054 yılında vuku bulan bu olayın iki kiliseyi kesin olarak birbirinden kopardığı, sonraları daha net olarak anlaşılmıştır. İmparator bu durum karşısında hiçbir şey yapamadı. Patrik, başkentte İmparator'dan daha etkili bir konuma geldi. İmparator, yaptıkları için mütevazı ve yalvarıcı bir üslupla Patriğin yaptıklarını onaylamak ve özür dilemek zorunda kaldı⁴⁵.

İstanbul Patriği için 1054'te vukubulan bu olay, kendini tamamıyla Papalığın iddialarından kurtarmış olan büyük bir zafer telakki olunabilir. Patriğin Slav alemi ve üç şark patriği üzerindeki nüfuzu arttı. Kerullarios için üç şark patriğinin takınacağı tavır önemliydi. Kiliseler ayrılığını da Antakya Patriği vasıtasıyla Kudüs ve İskenderiye patriklerine resmen tebliğ etmişti.

Siyasî bakımdan 1054 ayrılığı, İmparator için ise meşum bir sonuç doğurdu. Gelecekte İmparatorluk ile Papalığın derin nüfuzu altında bulunan Batı arasında olabilecek herhangi devamlı bir anlaşmanın temelleri yara almış oldu. Bizans çok defalar, bilhassa ufukta Türk tehlikesi belirlediğinde, Batının yardımına ihtiyaç duyacaktı⁴⁶.

Kerullarios ise, artık Başkentte hak nazarında İmparator'dan daha güçlüydü. 1057'de yeni imparator İsaakios'a tacını giydiren de, bu etkinliğini sürdürdü⁴⁷. O zamana kadar imparatora bağlı olan Ayasofya'nın yönetimi de, Patrikhaneye devredildi. Bizans'taki anlayışa göre bu, Kilisenin gücünün artışı gösteriyordu. Günden güne güçlenen Patrik, İmparator'a karşı büyük bir tehlike haline gelmişti. İsaakios, Patriği, bir manastır ziyaretinde tutuklatarak, sürgüne gönderdi, yerine de Konstantinos Lukhudes'i atadı. Buna dayanamayan

⁴⁰ G. Ostrogorsky (1981), 312.

⁴¹ A. Bailly (Tarihsiz), C. II, 269 vd.

⁴² G. Ostrogorsky (1981), 312.

⁴³ A. Vasiliev (1943), 429.

⁴⁴ G.L. Seilder (Tarihsiz), 32 ; A. Vasiliev (1943), 429.

⁴⁵ A. Bailly (Tarihsiz), C. II, 271.

⁴⁶ A. Vasiliev (1943), 430.

⁴⁷ Levchenko (1979), 271.

Kerullarios kahrından ölürken, bu onurlu patriğe yapılanları da başkent halkı içine sindiremedi. Memur aristokrasisinin muhalefetine, kilisenin düşmanlığı ve halkın da hiddeti eklenince, imparator tahtından oldu.

Bizans Başkentinde bunlar olup biterken tarih 1068'i gösteriyordu. Romanos Diogenes Bizans tahtına sahip olmuştu. 1071'de Malazgirt'te Alp Arslan'a yenilince İmparatorluk da Patrikhane de yeni bir mecraya doğru yol almaya başladı⁴⁸.

III. Sonuç

Roma ile İstanbul kiliseleri arasında asırlardan beri devam mücadelenin başlangıç tarihi 381 yılıdır. Bu tarihte İmparator Theodisius'un İstanbul'da topladığı konsilde Başkent Kilisesini patriklik statüsüne kavuşturması, Roma Kilisesini, yetkilerini kaybetme endişesine sürüklemiştir. Bu endişe ile başlayan rekabet, I. ve II. Efes konsilleriyle çatışma sürecine girmiş; 451 yılındaki Kadıköy Konsili'nde Başkent Kilisesinin Ökümenik statüye kavuşmasıyla da düşmanlığa dönüşmüştür.

İmparatorlar, devletin dinî ve siyasî istikrarını korumak için bu çatışmaların Kilise'de bir parçalanmayı doğurmaması için büyük çaba harcamışlar ve kısmen de başarılı olmuşlardır. Bu çatışmaların birisi de 1054 yılında meydana gelmiştir. Siyasal iktidarın bütün çabalarına rağmen bu seferki kriz, parçalanmanın tohumlarını atmış ve Hristiyan aleminin bu iki büyük kilisesi artık bir daha -zorlama bazı teşebbüsler dışında- bir araya gelememişlerdir. Bu kriz, kesin ayrılığın başlangıç noktası olmuştur.

KAYNAKÇA

- BAILLY, Auguste; **Bizans Tarihi I**, (Çev. H. Şaman), İstanbul Tarihsiz.
 BARKER, Ernest; **Bizans (Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü)**, (çev. Mete Tuncay), Ankara 1982.
 BENLİSOY, Yorgo -Elçin Macar; **Fener Patrikhanesi**, Ankara 1996.
 BIHLMEYER, K. - H. Tuchle; **I. ve IV. Yüzyıllarda Hristiyanlık**, (Çev. A. Gürdal), İstanbul 1972.
 ÇELİK, Mehmet; **Süryani Kilisesi Tarihi I**, İstanbul 1986.
 -----; **Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar) I**, İzmir 1999.
 -----; **Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik iddiasının Tarihi Seyri (325-1453)** İzmir 2000.
 -----; "Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Giriştiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar)", **II. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**, ayrı basım, Antakya 1994.
 DAVSEN, Christopher; **Batı'nın Oluşumu**, (Çev. Dinç Tayanç) İstanbul 1976.
 FORTESCUE, Adrian ; **The Orthodox Eastern Church**, 2. Baskı, London (Catholic Truth Society) 1908.
 FREEN, W.H. ; **The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Sixth Centuries**, Cambridge (Cambridge Univ. Press) 1979.
 FURTH, Philip Schwen; "Bizans İkonografyasında İsa" (çev. Semavi Eyice), **İÜEF Tarih Dergisi II/5-6**, İstanbul, 1983.
 LEVTCHENKO, M.V. ; **Bizans** (Çev. E. Berkay), İstanbul 1979.
 OSTROGORSKY, George ; **Bizans Devleti Tarihi**, TTK. Basımevi, Ankara 1981.

⁴⁸ M. Çelik (1999), 105-106.

- SEILDER, G. L.; **Bizans Siyasal Düşüncesi**, (çev. Mete Tuncay), Ankara Tarihsiz.
- UÇAR, Şahin; **Anadolu'da İslam- Bizans Mücadelesi**, İstanbul Tarihsiz.
- VASILIEV, Alexander Alexandrovich; **Bizans İmparatorluğu Tarihi I**, (Çev. a. Müfit Mansel), Ankara 1943.
- YÜCEL, Erdem; "Bizans Tarihinde İkonoklazm Akımı", **Hayat Tarih Mecmuası Sayı 3**, Nisan 1970.
- ZEHRA, M. Ebu; **Hristiyanlık Üzerine Konferanslar** (Çev. A. Nuri), İstanbul 1978.